

Fijian

Na I Volatukutuku ogo e rawa ni tauri mai na tabana ni veiqaravi raraba – “Department of Community Services” (DoCS), sikova na kena “website” www.community.nsw.gov.au ka sa vakadewataki tu ena veivosa ni veivanua ogo:

Arepea	Rusia
Jaina	Samoa
Korosia	Somali
Dari	Sipeni
Dinka	Tamili
Farisi	Toga
Viti	Taki
Korea	Vietnam
Masitonia	

NA TAROVI NI NODRA VAKASAGAI KA VAKAWELEWELETAKI NA GONE

Ke 'o ripotetaka e dua na gone se i tabagone e vakaleqai tiko ena vakasagai se vakaweleweletaki, veitaratara sara mai ki na DoCS Helpline e na talevoni 132 111

TTY (02) 9633 7698

'O ira na laurai ena i taba ena i volatukutuku ogo, era i vakaraitaki walega, ka sega ni baleta ni ra gadreva na veivuke me baleta na veivakalolomataki vakavuvuale, vakasagai se vakaweleweletaki.

NSW Department of Community Services
4 - 6 Cavill Avenue
Ashfield NSW 2131
(02) 9716 2222
www.community.nsw.gov.au

Spot it. Help stop it: preventing child abuse and neglect

Ni 'o sa
raica.
Saga mo
tarova

NSW Department of
Community Services

NSW Department of
Community Services

NA KA E BALETA NA NODRA VAKASAGAI KA VAKAWELEWELETAKI NA GONE

E tu na nodra dodonu na gone kece me ra bulataka e dua na bula galala ka sega kina na veivakasagai kei na nodra vakaweleweletaki.

Ia e ka ni rarawa na nodra vakasagai na gone kei na nodra vakaweleweletaki e sa leqataki sara vakalevu e lomai Ositerelia taucoko.

Ke 'o via ripotetaka e dua na gone ka vakaleqai e na nona vakasagai se vakaweleweletaki, veitaratara sara ki na tabana ni veivuke na "DoCS Helpline" e na talevoni 132 111.

Na nodra vakasagai kei na nodra vakaweleweletaki na gone e rawa ni vakavuna nodra bula gogo. E sega walega ni 'o ira na gone, e na tarai ira sara talega na lewe ni vuvale kei na lewe ni i tikotiko.

Na leqa ni vakasagai kei na vakaweleweletaki e rawa ni yaco vua e dua na gone se i tabagone e na loma ni dua na vuvale. E ka mosimosi ka guiguilecavi dredre na kena revurevu.

'O ira na gone era dau vakasagai se vakaweleweletaki e rawa ni yaco me ra yaloyaloca se cudrucudru ka ra na dauveidabui ena gauna era sa qase kina. E rawa sara talega ni ra mate na gone ena vuku ni nodra vakararawataki.

E na so na gauna era dau mavoa na gone ka yacovi ira talega na leqa e na vuku ni:

- Nodra sega ni tokoni e na nodra vuvale.
- 'Ra sotava e levu na dredre 'o ira era veisusugi ena vuku ni tawacacacaka, tauvimate, galili se tawalasa.
- 'Ra a calata talega mai na nodra i tubutubu na veisusugi vinaka.

E rawa ni tarovi na vakasagai kei na vakaweleweletaki ni gone.

NA CAVA NA VAKASAGAI NI GONE?

E levu tu na i walewale ni veisagai vei ira na gone. Oqo na veika e kovuta – nona vakaweleweletaki, vakasagai vakayago, vakasagai vakayalo, vakasagai vakatawadodonu.

Na vakaweleweletaki ni gone e vakaraitaka ni sa gu`ce na i tubutubu se dauveisusu me solia vua na gone na yavu ni veika me bula ka tubu cake kina, me vaka na kakana, i sulu, vale, qaravi vakavuniwai, qaravi ni batina ka qarauni matua nona bula.

Vakasagai vakayago ni gone Na mavoa e nakiti me yaco vua na gone, se mavoa ka vakavuna na i tubutubu se dauveisusu kei ira tale eso. E wili kina oqo na mavoa e vu e na i valavala kaukauwa, mokulaki se tuiraki, kureitaki vakaukauwa, vaculaki, se kuitataki, se moku e na beleti, kama na yagona se mavule, sagai me kidomoki, tavalaki se seleti ni yago vakayalewa. E rawa ni vakavu mate na veimavoa oqori.

Vakasagai vakayalo Na i tovo ca e vakayacora e dua na i tubutubu se dauveisusu ka voroka vakadua na veivakabauti ni gone ka vakavuna na yaluma ni yalo. Oqo e wili kina na vei i tovo me vaka na vakalelewa vakasivia, tawaloloma, sotava wasoma na veivala vakavuvale, veivakatotogani kei na veivakarerei.

Vakasagai vakatawadodonu 'O ya na nodra veivakasaurarataki 'o ira era levu ka qase cake vei ira na gone me ra vakaitavi e na cakacaka ni veidauci, vakayagataka nona kaukauwa me vorati ira kina ka vakayaco lomana. E dau vakawasoma me ra marici na gone e na veika me ra rawai kina, se ra vakasaurarataki vakayago se vakayalo me ra vakaitavi e na cakacaka tawakilikili ni veidauci.

Na vakasagai ni gone kei na nona vakaweleweletaki e cala vakalawa.

NA CAVA E RAWA NI'U CAKAVA?

E tu na nodra dodonu na gone kei na i tabagone me ra taqomaki ka bula galala e na loma ni nodra vale kina kei na loma ni i tikotiko.

E noda i tavi kece meda veitaqomaki vei ira na gone kei na i tabagone mai na veisagai vakatawadodonu kei na vakawelegeletaki, kevaka walega eda vakaitavitaki keda 'o keda eda qase cake e na noda valataka na veika e baleti ira.

Ni 'o vakaraitaka nomu nuiqawaqawataka na bula ni dua na gone se i tabagone, e sa i matai sara ga ni kalawa ni kena tarovi ka tababokoci na vakalolomataki ni gone mai na veileqa tale eso. E solia talega na galala vua na tabana ni veiqaravi raraba na "NSW Department of Community Services" (DoCS) me vukei ira na veivuvale e sotava na leqa ka koko tiko kina e dua na luvedra se i tabagone.

ME'U RIPOTETAKA VAKACAVA NA VAKASAGAI KEI NA VAKAWELEWELETAKI NI GONE?

Kevaka 'o nanuma ni vakawelegeletaki tiko e dua na gone, vakamavoataki vakayago se vakayalo, mo tukutuku sara kivei iratou na DoCS. Na i vakatakilakila ni vakawelegeletaki kei na vakasagai ni gone e volai koto e na i otioi ni wase ni i vola oqo.

'O rawa ni tukutuku mai ki na "DoCS Helpline" ena talevoni 132 111, ena i sau ga ni talevoni e na nomu yasa ni koro, dola tu e na bogi kei na siga, 7 na siga e na dua na macawa (TTY 02 9633 7698).

Na nomu i tukutuku e na maroro me ka vuni, ena sega ni vakaraitaki tale vua e dua 'o koya e tukutuku mai vei keitou, kua ni tukuna na yacamu kevaka 'o gadreva me vakakina.

DoCS' Helpline
132 111

NA CAVA ENA VAKAYACORA NA "DoCS"?

Kevaka 'o nanuma ni vakaweleweletaki tiko e dua na gone, vakamavoataki vakayago se vakayalo, mo tukutuku sara kivei iratou na DoCS.

Ni 'o veitaratara mai vei keitou, era na vakatarogi kemuni lesu na neitou vakaillesilesi ena so tale na ka me vukei keitou me keitou kila vinaka na leqa dina e tara tiko na gone se 'o ira na gone era vakaleqai tiko.

Keitou na veivosaki beka kei na nona matavuvale na gone e vakaleqai. E dodonu talega me keitou kila na veika tale eso e baleta na vuvale mai vei ira tale eso ka ra dau veitaratara vakalevu.

Me kena i vakaraitaki, keitou na veitaratara beka kei nona qasenivuli, se 'o ira na kena dau vei qaravi se 'o ira na wekana. Keitou na tukutuku ki na tabana ni sa voroki na lawa. Keitou na saga me ratou cakacaka vata na weka ni gone kei na tabana ni vei qaravi eso kevaka era gadreva na veivuke me qaravi kina ka taqomaki na luvedra.

Kevaka e dua na gone se i tabagone e nanumi ni na vakaleqai, keitou na cakacaka vata kei ira na i soqosoqo tale eso kei ira na kena dau me vakadeitaka nodra taqomaki. Kevaka keitou nanuma ni sa tikoleqa e dua na gone, keitou na kauti koya ki na dua na vanua me maroro vinaka kina. Keitou dau vinakata me ra vakaitavi vata na gone kei na nona matavuvale e na veika e tara nodratou bula.

AU NA KILA VAKACAVA NI DUA NA GONE E VAKAWELEWELETAKI SE VAKASAGAI?

E tu na kena i vakatakilakila e yagodra se nodra i tovo na gone ka vakaraitaka na mataqali leqa cava e yacovi ira (e vakaraitaki tu e na taqa ni veva e liu).

Ke laurai e dua walega na i vakatakilakila oqori, e sega ni kena i balebale ni sa vakaweleweletaki se vakasagai tiko na gone oqori.

Ke nanumi ni sa vakaweleweletaki tiko se vakasagai tiko e dua na gone, e bibi me vakasamataki na veika e vakavolivolita na bula ni gone oqori, me vaka:

- Nodratou bula veiyawaki na gone kei na nona vuvale wili kina na dredre ni veitaratara kei ira na wekana

- Vakasagai ka vakaweleweletaki ni dua na tacina se tuakana
- Kilai levu ni vuvale dauveivala wili kina na veivakalolomataki
- Na i tuvaki ni yagodra kei na i tuvaki ni nodra vakasama na itubutubu kei na dauveisusu e rawa ni vakaleqa nodra qaravi gone
- Na gunuvi vakasivia ni yaqona ni vavalagi se waigaga ni veivakamatenitaki e vakaleqa na qaravi gone.

Kevaka 'o raica rawa eso na i vakatakilakila ni veivakasagai se vakaweleweletaki vua e dua na gone 'o kila, se luvemu sara mada ga, veitaratara sara vakatotolo ki na "DoCS Helpline" e na talevoni 132 111.

OQO E RAWA NI SO NA I VAKATAKILAKILA KA DUSIA NI VAKAWELEWELETAKI NA GONE

Ka e kune vei ira na gone

- Duka veluvelu sega ni dau sili wasoma
- Dau kana benu se butako kakana
- Dau tu vakadede vakaveitalia e lomanibai ni koronivuli, i gagade kei na veivale
- Gadrevi tu me lomani mai vei ira na qase cake
- Veicalati na kena bibi kei na nona yabaki ni bula
- Tu e yagona na mavoa macamaca dredre, me vaka na mavoa ni veitikiniyago sega tu ni vadreti, waruruba na yago ka vu'vu'ca se wadadamu
- Veisuayaki, domidomi, veicumuyaki
- Nuiqawaqawataka de vakatalai tani
- Sega ni levu rawa, tubu qaseqase
- Vakabibitaka na ka me bula kina
- Matemate ka vulaci na yago, sawelu na ulu.

Ka e kuna vei ira na i tubutubu se dauveisusu

- Guce ni rawa kakana, sega na vale, i sulu, sega na qaravi vakavuniwai, i tikotiko tawa savasava
- Biu vakaveitalia tu na gone, sega ni vakatawani
- Sega ni vakaceguya rawa na rarawa ni yalo ni gone
- Biuta tu na gone
- Sega ni dau veitaratara kei ira na gone se mokoti ira ena dua na gauna balavu
- Sega ni solia na veisusu vakayalo
- Veivakaduiduitaki ena veisusu vei iratou na luvana.

OQO ESO NA I VAKARAITAKI NI VAKASAGAI VAKAYAGO

Ka e kune vei ira na gone

- Mavoia na mata, ulu kei na domo
- Mawe ni mavoia kei na we ni kuita, na i totogi e tau ena cudru
- Sega ni sota na i vakamacala ni gone me baleta na mavoia e tu vua
- Na mawe ni mavoia e kune vua e dusia na veika e moku kina, me vaka na kaukamea ni beleti, mawe ni liga
- Mawe ni i kata kei na i kadru
- Mavoia ni gacagaca e loma ka sega tu na kena i tukutuku ni kena veivakaleqai vakayalo na mavoia oqori
- Ramusu, vakabibi 'o ira na gone lalai yabaki 3 lako sobu
- Kama kei na bubuta ni yago
- Mavoia ni ulu, rawa ni yaco me viavia moce, lualua, tauvi laquiqui se civele na mata, vuna ni kureitaki vakaukauwa
- Mavoia vakalevu, dradrakusikusi na yago
- Kania na ka gaga, yaqona ni valalagi, se waigaga ni veivakamatenitaki

Ka e kune vei ira na i tubutubu se dauveisusu

- Mavule, qiovuki, tamoi ni ua
- Laurai na i vakatakilakila ni sele se tava ni yago vakayalewa ka rawa ni vakavuna me yaco na veisele dredre, qaco na kete, cata ni vakaitavi ena qito se cakacaka kaukauwa ka a dau taleitaka e liu.
- Nodra tusanaka vakadodonu na i tubutubu kei na dauveisusu ni ra leqataka de ra vakamavoataki ira na luvedra
- Kilai levu tu ni vuvale dau veivala
- Kilai ni ra dauvakalolomataki e na nodra gauna ni gone
- Dau taleva wasoma na valenibula se vanua ni veiqaravi tale eso kei luvena me baleta na mavoia e kilakasamitaki ni vuvakatani, tilomi ni so tani na ka se so tani tale na mavoia.

OQO ESO NA I VAKARAITAKI NI VAKASAGAI VAKAYALO

Na veimataqali
veivakalolomataki kece
e yaco vei ira na gone,
e dau moica vakatani
na yalodra kei na nodra
vakasama, ka kauta
tani vakadua na nodra
dau veivakabauti.

Ka e kuna vei ira
na gone

- Vakasama ni sa sega ni vakaibalebale na bula, ka ra sa tawayaga
- Sega ni taleitaki ira na tani
- Sega ni veivakabauti vei ira tale eso
- Sega na kila vakacakacaka me rawa kina na bula e veisiga
- Cakava eso na i tovo me kauwaitaki kina
- Na vei i tovo kaukauwa tale eso, me vaka na bolei ira era gone, vakatubu ca, dau vakavu vala
- Dau sotava na veivala vakavuvale.

Na ka e kuna vei ira na i tubutubu se dauveisisu

- Dau vakalelewa, veivakasewasewani, veivakatanini se veibeci vei ira na gone, sega ni taleitaki ira se kauwaitaki ira
- Sivia na lavaki ni ka e sega na betena
- Daucudrucudru, vosavosaca, yalodredre, dau vaqara cala
- Vakabauta ni so na gone era sa gone ca ga ka i tovo ca
- Vakayagataki me i totogi na nona kau tani vakatikitiki me tu duadua
- Na veivala vakavuvale.

OQO ESO NA I VAKARAITAKI NI VAKASAGAI VAKATAWADODONU

Ka e kune vei ira na gone

- Vakamacalataka na cacacaka ni veidauci, me vaka " _____ Tara noqu mimi"
- Vakamacalataka vakadodonu vei iko se vua e duatani tale
- Vei i tovo me vakaleqa nona bula, me vaka na vakararavi ki na waigaga ni veivakamatenitaki, tovolea me kukuna, vakamavoataka na yagona
- Dau ukucavu ni moce
- Dau kana vakasivia
- Drakusi ka dra na yagona tabu
- Dewavi koyu na mate ca ni veiyacovi
- Drakusi na sucuna, muna, vurena kei na sagana
- Bukete dole
- Lasa vata kei na dua e kilai ni dau veikucuvi
- Tawa kilai se kau mai vei na levu ni i lavo kei na i loloma e tu vua
- Dau dro vakawasoma mai vale
- Lesu tale mai na nona i tovo makawa, me vaka na mimi moce, titibera
- Kila eso na i valavala ni veidauci ka sega ni dodonu me kila na gone.

Ka e kune vei ira na i tubutubu se dauveisusu

- Vakatalalataki ira na gone me ra dauvagane, taba luvawale se vakayagataki na gone ena vei i tovo tawakilikili
- Nakiti me sarava na gone na i valavala ni nodra veidauci na tani
- Cala oti ni dauvakasagai ira na gone
- Vakasaurarataki na gone me ra veidauci kei na so tale na gone
- Vakatotogani na gone ena vosa ni veivakarerei ni veisagai vakatawadodonu
- Cakitaka ni yaco na bukete dole ena loma ni vuvale.